# Ako vznikli bohovia

John Keracher

# Ako vznikli bohovia

*John Keracher*

## Úvod k slovenskému vydaniu

John Keracher (1880–1958) sa narodil v Škótsku a začiatkom 20. rokov sa presťahoval do USA, kde pracoval ako predajca topánok. V roku 1910 vstúpil do Socialistickej strany Ameriky (SSA) a neskôr sa stal súčasťou nezávisle pôsobiacej Socialistickej strany Michiganu (SSM), ktorá bola v roku 1919 vylúčená z SSA pre kritiku náboženstva, tvrdenie, že SSA sa zriekli presadzovania okamžitých požiadaviek, a podporu ruskej revolúcie z roku 1917.

V roku 1919 stál Keracher pri zrode Americkej komunistickej strany (AKS), z ktorej bol však v roku 1920 vylúčený po obvinení z menševizmu a z toho, že presadzuje verejnú a nie podzemnú činnosť. V tom istom roku založil Proletársku stranu Ameriky (PSA), v ktorej pôsobil od jej vzniku až do roku 1954 ako národný sekretár (strana sa rozpadla v roku 1971). V roku 1928 sa stal spolumajiteľom vydavateľstva Charles H. Kerr & Co. Zomrel v roku 1958 na chorobu srdca.

O Keracherovom živote a politických názoroch nie je veľa dostupných informácií. Do istej miery sa dá spoliehať na politické pozície SSM a PSA. SSM odmietala účasť vo voľbách, pričom v roku 1919 prijala ustanovenie o vylúčení každého, kto kandiduje vo voľbách. Namiesto toho uprednostňovala štúdium marxistickej teórie, ktoré malo pripraviť pracujúcu triedu na revolučné vodcovstvo. Za týmto účelom spravovala niekoľko pobočiek proletárskych klubov, ktoré nazývala Proletárske univerzity.

PSA prešla dvoma dôležitými rozkolmi, z ktorých sú však známe iba útržkovité informácie. K prvému došlo začiatkom 30. rokov a týkal sa mládežníckej skupiny strany ovplyvnenej nemeckými radovými komunistami. Skupina vytvorila Zjednotenú stranu pracujúcich, ktorá si neskôr zmenila meno na Radoví komunisti. Po druhom rozkole v roku 1937, ktorý sa týkal postoja k Sovietskemu zväzu, sa od PSA odštiepila Marxistická strana pracujúcich, ktorá bola kritickejšia k stalinizmu, hoci ZSSR stále do istej miery považovala za robotnícky štát.

Politicky by sme sa s Johnom Keracherom síce nezhodli (a nestotožňujeme sa ani s niektorými jeho myšlienkami v tomto texte, napríklad o potrebe dobyť politickú moc a nastoliť vládu proletariátu atď.), čo nám však nebráni vo vydaní jeho publikácie o triednom pohľade na pôvod náboženstva. Nemáme informácie o tom, že by u nás vyšla podobná stručná a jednoduchá publikácia. Bola by škoda čakať, kým sa taká objaví, a nezverejniť tento text iba preto, lebo autor mal odlišné politické názory ako my.

*Zdroje:*
http://en.wikipedia.org/wiki/John_Keracher
http://www.marxisthistory.org/subject/usa/eam/proletarianparty.html
http://en.wikipedia.org/wiki/Proletarian_Party_of_America
http://en.wikipedia.org/wiki/Marxist_Workers_Party

## Úvod

Keď som sa dostal na jar roku 1910 prvý raz do kontaktu so Socialistickou stranou Ameriky, počul som niektorých jej členov hovoriť o materialistickej koncepcii dejín. Nikdy predtým som s týmto pojmom nestretol a bol som zvedavý, čo znamená.

Po bližšom zoznámení sa s týmito členmi som sa ich opýtal, o čo ide. Postupne som zistil, že podľa všetkého je na nej niečo záhadné. Povedali mi, že jej veria a sú presvedčení, že ide o veľmi exaktnú záležitosť, ktorá sa však ťažko vysvetľuje, lebo ide naozaj „do hĺbky". Vraj budem musieť veľa čítať, aby som ju pochopil. Neskôr som mal možnosť opýtať sa na materialistickú koncepciu dejín niektorých prominentných členov strany, no ich odpovede ma neuspokojili. Dospel som k záveru, že nemám dosť skúseností, aby som pochopil, o čo ide, a na istý čas som sa tomu prestal venovať.

Medzitým som prispel do jedného čísla socialistického časopisu a začal som čítať socialistické knihy a brožúry. Čoskoro som si všimol množstvo protirečení v socialistickej teórii. Autori a editori zastávali

rôzne, často protichodné názory na dôležité základné otázky. Bolo mi vysvetlené, že ide o „prípustné názorové rozdiely autorov článkov“, a dostalo sa mi ubezpečenia, že všetko je v poriadku, lebo v „demokratickom hnutí, ako je to naše, musíme brať veľký ohľad na názory jednotlivca“.

S odpoveďou som nebol spokojný. Cítil som, že s hnutím, ktoré pripúšťa takú širokú škálu názorov na princípy socializmu, nemôže byť všetko v poriadku. Dva diametrálne odlišné názory predsa nemohli byť oba pravdivé. Stále som bol pobožný, hoci skeptik, a je teda prirodzené, že som si kládol otázku: „Ako sa stavia socializmus k otázke náboženstva?“

Na túto otázku som dostal tri rôzne odpovede. Niektorí mi vraveli, že socializmus a náboženstvo sú v súlade, že „socializmus je praktické kresťanstvo“. Iní tvrdili: „Socializmus je materialistická filozofia, takže nedáva priestor viere v nadprirodzeno.“ A boli aj takí, čo hovorili: „Na náboženstvo nemáme nijaký názor. Je to každého súkromná vec.“ Tieto protichodné názory ma poplietli.

Medzi knihami, ktoré som si kúpil, boli aj diela Karola Marxa a Fridricha Engelsa. Predtým som čítal zopár brožúr, v ktorých sa spomínali ich mená a v socialistických periodikách som sa stretol s mnohými citáciami z ich diel. Sústredil som sa práve na ich texty a po čase som začal chápať, čo znamená materialistická koncepcia dejín. Čím viac ich prác som prečítal, tým mi bola jasnejšia. Začal som prekonávať svoj pôvodný neurčitý postoj k otázkam náboženstva, ako aj k iným témam (napr. sociálne reformy, funkcia priemyselných organizácií (o. i. odborov), postoj k štátu a iným inštitúciám). Dospel som k záveru, že ak sa Marx a Engels nemýlia, musia sa mýliť mnohí iní skvelí ľudia, ktorí sa nazývajú socialistami.

Zistenia týkajúce sa materialistickej koncepcie dejín ma očarili. Táto koncepcia vniesla celkom nové svetlo do toho mála znalostí z histórie, ktoré som dovtedy nadobudol. Práve vtedy som sa učil prednášať. Mal som niekoľko prezentácií o základoch ekonomiky a dejinách priemyslu. Uvedomil som si, že najlepšie pre mňa by bolo, keby som dokázal robotníkom vysvetliť, čo znamená koncepcia historického materializmu. Pokúšal som sa experimentovať s materiálom, ktorý som mal k dispozícii, a už na začiatku som sa stretol s otázkami, ktoré ma zaskočili. Problematická bola hlavne táto otázka: „Koncepcia historického materializmu sa dá veľmi dobre použiť na vysvetlenie materiálnych vecí a s tým súvisiacich problémov, ale ako si dokáže poradiť s DUCHOVNÝMI vecami? Dokáže ich historický materializmus objasniť?“

Bola to výzva, ktorá ma doviedla k záveru, že ak sa DUCHOVNÉ veci nedajú vysvetliť z materialistického hľadiska, potom na tejto koncepcii nesedí všetko tak, ako by malo. Cítil som, že odpoveď môže byť naozaj taká, a dal som sa do práce. Nasledujúce údaje boli zozbierané z viacerých zdrojov. Nejde o moje myšlienky, iba som spojil myšlienky iných, aby som ukázal, aký je pôvod takzvaných duchovných vecí, porovnal rozličné vysvetlenia dejín, a tým dokázal platnosť marxistickej metódy.

*John Keracher*
*Chicago, Illinois, 1929*

# Ako vznikli bohovia

Len čo si človek začal uvedomovať svoju existenciu a uvažovať, bol nútený klásť si otázky: „Odkiaľ pochádzam?“ a „Kam smerujem?“ Bolo úplne prirodzené, že sa čudoval, ako sa ocitol na Zemi, a premýšľal, čo sa s ním stane po smrti. Videl, ako jeho druhovia zaspali a už sa nikdy neprebudili. Videl, ako ostatných zabíjali, ako vyhasol život. V snahe odpovedať na tieto otázky vznikla v primitívnych spoločnostiach viera v život po smrti a moc nadľudských bytostí.

Keď sa obzrieme do minulosti na ľudské dejiny, nájdeme tri odlišné spôsoby, ako si človek vysvetľoval svoje konanie. Inými slovami, existujú tri koncepcie dejín, tri základné vysvetlenia konania človeka na tejto planéte. Je pravda, že tieto koncepcie dejín sa označujú viac ako tromi menami, ale všetky sa dajú zhrnúť takto: chronologicky prvá je teologická, druhá idealistická a tretia materialistická koncepcia dejín.

## Teologická koncepcia

Teologická koncepcia dejín je založená na viere, že za vesmírom stojí nejaká vyššia bytosť alebo bytosti, či už dobré alebo zlé, a že všetko ľudské konanie je len vykonávaním vôle týchto nadprirodzených bytostí. Dejiny sú teda len záznamom o odhaľovaní božej schémy vecí.

Táto koncepcia dejín prevládala dlhé stáročia. Dnes sa od nej takmer úplne upustilo. Neobhajujú ju už ani teológovia, keďže ich stavia do absurdnej pozície. Ak je totiž pravda, že človek jednoducho

vykonáva božiu vôľu; že jeho činy sú len súčasťou božieho plánu; ak je predurčený vykonať isté veci a nemôže inak, potom nemôže byť za svoje konanie priamo zodpovedný. Vraždu, znásilnenie, krádež a iné zločiny nespáchal on. Je len pokorným vykonávateľom božej vôle. Benjamin Franklin vo svojej autobiografii vyjadril tento koncept nasledovne: „A keď teraz hovorím o vďake Bohu, chcem so všetkou pokorou priznať, že spomínané šťastie, ktoré ma v živote stretlo, prisudzujem jeho božej prozreteľnosti, ktorá ma viedla k prostriedkom, pomocou ktorých som dosiahol úspech. Táto moja viera ma núti *dúfať*, aj keď nesmiem *vopred predpokladať*, že ma čaká rovnaké dobro a šťastie buď pretrvá, alebo budem musieť uniesť osudový nezdar, ktorý možno zakúsim tak, ako ho zakúsili predo mnou iní; podobu mojej budúcej šťasteny pozná len ten, ktorý má moc požehnať, a to aj vtedy, keď žijeme v biede."

Robert Burns vyjadril rovnakú vieru v modlitbe:

*Och, ty veľká bytosť! Čo vlastne si, nedokážem opísať slovami*
*a predsa som si istý, že poznáš všetko, čo stvoril si na zemi*
*A ak mám byť súčasťou tvojho múdreho plánu,*
*obrň moju dušu pevným odhodlaním a neprepadnúť reptaniu*

Franklin a Burns žili v rovnakom čase, v čase buržoáznych revolúcií. Pokrokoví myslitelia sa vtedy ešte nedokázali vymaniť z teologickej koncepcie vesmíru, ktorému vládne Boh.

Z teologickej koncepcie dejín logicky vyplýva, že keď niekoho zabijem, nebudem vinný. Nemohol som inak, keďže mi to prikázala sila väčšia, ako je moja vlastná. Na druhej strane, ak by som niekomu zachránil život a riskoval svoj vlastný, nebol by som hoden akejkoľvek chvály, keďže som nemohol konať inak. Ako často počúvame ľudí, keď v takejto situácii vravia: „Bola to božia vôľa?" Ak je táto koncepcia dejín pravdivá, potom to znamená, že človek nie je priamo zodpovedný za svoje konanie. „Dobro" alebo „zlo", ktoré koná, nepochádza od neho. Je len pokorným nástrojom vykonávajúcim vôľu vyšších síl. Je neospravedlniteľné trestať ho či už na tomto alebo „onom" svete za konanie, ktorému sa nemohol vyhnúť.

## Idealistická koncepcia dejín

Táto koncepcia dejín, ktorú dnes väčšina spoločnosti považuje za pokrokovú, je založená na teórii slobodnej vôle. Podľa tejto koncepcie je človek slobodný aktér. Má moc rozhodovať o svojom konaní, moc vybrať si medzi „dobrom" a „zlom". Boh mu môže pomôcť, diabol ho môže pokúšať, no konečné rozhodnutie je len na ňom. Bez slobodnej vôle, bez moci vybrať si medzi „dobrom a zlom" nemôže vzniknúť ani hriešnik. Ak človek nemá možnosť výberu, nemôže byť „hriešnikom". Inak by nebola možná spása duší. Cirkev dnes obhajuje teóriu slobodnej vôle. No čo je to vôľa? Je to myseľ, v ktorej vznikajú myšlienky. Idealistická koncepcia dejín je založená na ľudskej myšlienke.

Podľa zástancov tejto koncepcie je najdôležitejšia myšlienka. Dobrí ľudia sú tí s dobrými úmyslami a dobrými myšlienkami. Zlí ľudia sú výsledkom zlých myšlienok a „nemorálnych" úmyslov. Najprv vznikajú dobré alebo zlé myšlienky, a následne prichádza konanie. Múdri ľudia sú výsledkom múdrych myšlienok. Hlúpi ľudia sú výsledkom vlastných hlúpych myšlienok. Rozvinuté národy sú založené na rozvinutých myšlienkach a zaostalé národy na zaostalých myšlienkach. Moderní ľudia sú takí vďaka pokrokovým myšlienkam a zaostalí ľudia sú výsledkom staromódnych myšlienok. Toto je základ idealistickej koncepcie dejín.

Ak sa budeme riadiť touto koncepciou dejín a použijeme ju na spoločnosť ako celok, zistíme, že významné národy sú len výsledkom toho, že sa v nich nachádzajú významní ľudia, a tí sú zas výsledkom svojich významných myšlienok. Z tohto pohľadu sú tvorcami dejín jednoducho významní ľudia. Táto teória dejín sa niekedy označuje aj ako „teória veľkého muža" a pochopiteľne sa zaraďuje k idealistickej koncepcii. Celá koncepcia sa zakladá na názore, že prvotná je myšlienka a po nej nasleduje konanie.

V istom zmysle je táto koncepcia správna. Nedá sa poprieť, že konaniu predchádza myšlienka. Ak napríklad nemáme predstavu o dome, nemôžeme ani nijaký postaviť. O podobe domu uvažujeme pred jeho výstavbou. Architekt môže nakresliť plán; dom si totiž dokáže predstaviť. Môže vám ukázať, ako bude vyzerať, keď sa dokončí. Skôr ako vznikne stôl, niekto musí mať o ňom predstavu. Nielen o prvom stole, ktorý sa kedy vyrobil, ale aj o každom jednotlivom stole, ktorý sa vyrába. Idea stolu možno pôvodne vznikla tak, že jedlo sa kládlo na plochý kameň.

Ak použijeme túto koncepciu na všetky veci, musíme uznať, že myšlienka prichádza skôr ako vyrobený predmet. Pri takomto pohľade na dejiny nevyhnutne dospejeme k záveru, že ich odhaľovanie spočíva v odhaľovaní ľudských myšlienok. Potiaľto nie je na tejto koncepcii nič zlé, no nezachádza dosť ďaleko, lebo pred nami zostáva dôležitá otázka: „Ak je pokrok výsledkom myšlienok, ak sú dejiny výsledkom ľudských myšlienok, ODKIAĽ POCHÁDZA SAMOTNÁ MYŠLIENKA?"

## Materialistická koncepcia dejín

Naša odpoveď na túto otázku je, ŽE VŠETKY MYŠLIENKY ČLOVEKA POCHÁDZAJÚ Z MATERIÁLNEHO PROSTREDIA, V KTOROM ŽIJE. Toto je podstata materialistickej koncepcie dejín.

Človek v primitívnej spoločnosti, ktorý je v kontakte s malým počtom vecí a používa málo nástrojov a zbraní, má primitívne a veľmi obmedzené myšlienky. V komplexnej spoločnosti, kde je v kontakte s nespočetným množstvom vecí v komplexnom prostredí, sú jeho myšlienky zložité, mnohostranné a obsiahle.

Materiálne prostredie človeka nedeterminuje len rozsah jeho myšlienok, ale aj ich celkový charakter. Prvý zákon života je „sebazáchova". Človek musí jesť a chrániť sa pred prírodnými živlami. Väčší počet myšlienok prichádza zväčša po tom, čo dôjde k rozvoju prostriedkov na zabezpečenie prežitia. Prvá otázka, ktorú si človek kladie a ktorá je pre väčšinu spoločnosti stále najdôležitejšia, nesúvisí s tým, odkiaľ pochádzame ani čo sa s nami stane po smrti, ale „Čo budeme jesť?" Je to večná otázka. Idealisti možno odmietajú takýto „surový pohľad", ale na večeru určite prídu včas.

Pred niekoľkými rokmi vykonali v istej veľkej väznici psychologický experiment. Rozhodli sa, že na väzenskom dvore, kam majú výhľad všetci väzni, obesia jedného z väzňov odsúdených na smrť. Kým mu viazali povraz okolo krku a kat sa pripravoval otvoriť prepadlisko, stovky väzňov sa mlčky prizerali zo svojich ciel. Psychológovia so záujmom pozorovali efekt scény, keď vtom ticho prerušilo hlasné zvolanie jedného z väzňov: „Kedy budeme jesť?" Väzni sa vzápätí začali krikom dožadovať raňajok.

Cesta, ktorou človek prešiel dejiny, bola ekonomická. Morálka, etika, náboženstvo, politika, vojna, umenie, všetko čo človek dokázal, všetko čo dnes má, spočíva na ekonomických základoch. Len z nej skúste zísť a uvidíte, ako ďaleko sa dostanete. Keď Napoleon povedal, že „úspech vojska zavisí od toho, či majú vojaci čo jesť"' vyslovil len časť pravdy. Vojaci nie sú jediní, kto musí jesť. Pravda je, že úspech celej spoločnosti závisí od toho, či majú ľudia čo jesť. Je to veľmi jednoduchý fakt, no veľa ľudí naň zabúda.

Dnešné spoločenské usporiadanie je pomerne zložité; sociálna nadstavba takmer zakrýva ekonomické základy, na ktorých spočíva. Mnohí ľudia sú si vecami takí istí, že prehliadajú skutočnosť, že si kupujú jedlo a šaty a že na výrobu týchto vecí je nutná práca. Sú však milióny iných, ktorí nikdy nedostali šancu na to zabudnúť. Ekonomický problém im klope na dvere. Po tomto hlavnom ekonomickom faktore nasledujú ďalšie materiálne faktory ako podnebie, topografia a iné prírodné črty prostredia, v ktorom človek žije. Na myšlienky obyvateľstva vplýva, či je spoločenstvo z poľnohospodárskeho regiónu alebo priemyselného mesta. Všetky myšlienky človeka, náboženské, morálne, politické atď. sú len odrazom ekonomického a prírodného prostredia. Mozog funguje v podstate ako zrkadlo. Odráža od seba všetok lesk z vonkajšieho prostredia. Päť zmyslov poskytuje mozgu zmyslovú percepciu, „potravu pre myšlienky". Mozog „strávi" tieto nové vnemy na myšlienky. Ak sú myšlienky viacmenej stabilné, nazývame ich názory. Mozog nemôže reflektovať niečo, čo neexistuje. Môže odzrkadľovať len skutočné veci.

Keď sa dieťa narodí, jeho myseľ je ako čistá, nepopísaná strana. Netvrdím, že je prázdna, ale že ešte nedokáže *myslieť*. V tomto období sa riadi iba inštinktom. Reaguje na hlad alebo bolesť. Jeho myseľ sa prebudí po prebudení zmyslov. Najprv musí fungovať päť zmyslov – zrak, sluch, chuť, čuch a hmat –, až potom sa dá hovoriť o uvažovaní v mysli dieťaťa.

Všetky lži a nezmysly, všetky povery a obavy, ktoré si dieťa osvojí počas dospievania, sú výsledkom prostredia. Veľmi často sú to „dary", ktoré nadobúda od milujúcich, no nerozumných rodičov. Z priemerného dieťaťa, ktoré sa nevymyká z normálu, sa stane naozaj inteligentné, ak sa dostane do kontaktu s inteligentnými ľuďmi. Rovnaké dieťa, ak bude v kontakte s hlúpymi ľuďmi, môže vyrásť s hromadou nezmyslov v hlave a bude sa triasť pred imaginárnymi bytosťami. Dieťa môže stráviť veľa rokov v strachu pred neviditeľnými vecami, o ktorých mu tvrdia, že existujú okolo neho. To sa deje takmer vždy vtedy, keď dieťa nemá toľko šťastia a má hlúpych rodičov, alebo sa narodí a vyrastá v zaostalom prostredí s ostatnými poverčivými deťmi aj dospelými.

Päť zmyslov je ako malá koľajnica, ktorá transportuje zmyslové vnemy do mozgu. Veľa ľudí má zvláštnu predstavu o fungovaní mozgu. Myseľ vnímajú ako niečo tajomné, avšak mozog je len prirodzený orgán ľudského tela ako hociktorá iná časť. Funkciou ruky je napríklad stisk, písanie atď. Funkciou nôh je chôdza, beh, skákanie atď. Funkciou mozgu je myslenie. A bez zmyslových vnemov sa nedá premýšľať.

Ak do žalúdka nedopravíme jedlo, nenastane trávenie. Ak mozgu neposkytneme zmyslové vnemy, nenastane premýšľanie. Päť zmyslov poskytuje „potravu pre myšlienky". Myseľ je jednoducho o fungovaní mozgu, tak ako je trávenie o fungovaní žalúdka. Myseľ je neoddeliteľná od mozgu, tak ako je trávenie neoddeliteľné od žalúdka. Také fungovanie mozgu, ktoré nazývame pamäť, predstavuje skladovanie zmyslových vnemov. Nespočetné množstvo obrazov či predstáv sa takpovediac ukladá, aby sa použili v prípade potreby a občas aj vtedy, keď nie sú potrebné ani žiaduce. Tento proces sa dá prirovnať k zaznamenávaniu obrovského množstva slov na gramofónovú platňu, ktorú si pustíme vtedy, keď

chceme. Gramofónová platňa je ticho, kým sa neprepojí s mentálnym prístrojom, vďaka ktorému sa roztočí a my dokážeme vyjadriť naše uložené zmyslové vnemy prostredníctvom reči, písma a pod.

V mozgu nie je žiaden vymyslený obraz, ktorého náprotivok by neexistoval niekde vo svete. Inými slovami, všetky myšlienky – bez ohľadu na to, ako zložito alebo záhadne pôsobia – sa dajú vystopovať k materiálnemu zdroju a ich pôvod musí byť materiálny. Myšlienka môže vzniknúť iba z materiálneho základu. Nemôže vzniknúť len tak z ničoho. Dokonca aj imaginárna vec ako napríklad Santa Claus má svoj materiálny zdroj v podobizni láskavého starčeka s dlhou bradou. Alebo ako poznamenáva Josef Dietzgen v súvislosti s vierou v anjelov, podoba anjela nie je nič iné ako spojenie tela mladej ženy s krídlami vtáka. Krídla aj žena sú materiálne.

Koluje vtipná príhoda o jednom z veľkých stredovekých maliarov, ktorý namaľoval na stenu kostola nádherného anjela. Jeden z kňazov so smiechom ukázal na maľbu. „Kto kedy videl anjela v sandáloch?“ prehodil. „Kto kedy videl anjela bez nich?“ zareagoval pohotovo umelec.

Keď máte nočnú moru a snívate o ružových slonoch so zelenými krídlami alebo o iných podobných nezmysloch, každý z týchto vymyslených obrazov má svoj materiálny zdroj. V skutočnosti sa nedá myslieť na niečo, čo nemá materiálny zdroj. V mysli nijakého človek nevznikla jediná myšlienka, ktorej pôvod by nebolo možné vystopovať až do samotnej prírody. Nemôžete premýšľať o ničom. Skúste to a uvidíte, ako ďaleko zájdete.

Ešte vždy sa nájdu ľudia, ktorí veria, že myšlienky sú vrodené, že pri narodení v našej mysli už existuje skladisko vedomostí. Ide o číry nezmysel. Doktrína o vrodených ideách je dnes kompletne spochybnená. Iní ľudia síce neveria, že poznanie je vrodené, no aj tak si lámu hlavu v snahe nájsť niečo, čo tam nie je. Domnievajú sa, že ak sa zatvoria sami v izbe, načerpajú poznanie z „hĺbky svojej mysle“, podobne ako sa vyťahuje voda z hĺbky studne.

Čo sa do mysle nevložilo, to sa z nej nedá získať. Ak chceme poznať určitý predmet, musíme sa zamerať na materiálny zdroj a pozorovať ho zmyslami, alebo siahnuť po knihách či iných prostriedkoch, vďaka ktorým nadobudneme poznanie, ktoré iní získali prostredníctvom zmyslov.

Každému, kto nie je hlúpy alebo zaujatý, by malo byť celkom jasné, že zdrojom všetkých myšlienok je prostredie. Nasledujúce informácie o niektorých hlavných svetových náboženstvách uvádzam s cieľom dokázať pravdivosť tohto tvrdenia.

## Náboženstvá, tiene skutočných podstát

Rozličné človekom vytvorené náboženstvá poskytujú výborné dôkazy o správnosti materialistickej koncepcie dejín. Niekto sa však môže spýtať: „Čo považujete za náboženstvo?“ Náboženstvo budem definovať ako „systém uctievania alebo obradu, ktorý je založený na viere v existenciu nadprirodzených síl, zvrchovanej bytosti alebo bytostí a posmrtný život“. Uvedomujem si, samozrejme, že pod pojmom náboženstvo sa dnes chápu aj iné veci, no keďže som už tento pojem definoval, čitateľ bude vedieť, čo mám na mysli.

Odkiaľ pochádzajú také myšlienky? Nachádzajú sa v mozgu dieťaťa pri narodení? Nie, náboženské myšlienky sú získané. Sú výsledkom výchovy. Ak by sme sa narodili v domorodom kmeni, učili by nás zachovávať „tabu“ o istých veciach, aby sme nevyvolali zlých duchov a neprivolali nešťastie na seba alebo svoj kmeň. V takomto prostredí nevznikne iná viera. Na druhej strane kresťanská náuka požaduje vysoko komplexné podnikavé prostredie. Značné množstvo peňazí musí neustále meniť majiteľa. Musí ísť o spoločnosť, v ktorej je niekto „stroskotanec“ a niekto „úspešný“.

Náboženstvo sa vyvinulo prirodzene. Najviac to vidieť v prípade jeho primitívnejších foriem. Je v súlade s prirodzenými ľudskými pudmi. „Prvý zákon prírody“, pud sebazáchovy, má veľkú moc. Nikto normálny nechce zomrieť. Všetci chcú žiť. Ani pobožní ľudia, ktorí spievajú na slávu nebesám a hovoria o ich divoch a radostiach, sa do nich neponáhľajú. Keď sú chorí, možno sa pomodlia, ale zavolajú aj lekára. Nechcú zomrieť. Chcú čo najdlhšie zostať v tomto „biednom, hriešnom svete“. A majú na to veľmi dobrý dôvod. Tento svet je jediný, ktorým sú si istí.

Pud sebazáchovy prekoná každú prekážku. Bohatý človek sa skôr rozlúči s posledným dolárom než so životom. Bledý chorý žobrák s natiahnutou dlaňou, ktorý sa živí horkým chlebom od charity, sa drží na tomto svete tak dlho. ako sa len dá. „Život je sladký“ ešte aj preňho.

## Posmrtný život – duša

Práve mocná túžba žiť vedie človeka k vytvoreniu viery v posmrtný život. Značnou mierou k tomu prispievajú aj sny. Vezmime si takého domorodca v pralese. V kontakte s prírodou je postavený pred otázky, ktoré musí riešiť a zodpovedať. Jeho tieň alebo odraz vo vode, keď sa zastaví, aby sa napil

z jazierka, ozveny, sny, všetko si vyžaduje vysvetlenie. Odpovedá si tak, ako by to robilo dieťa. Tieto veci sú jeho súčasťou, no je to niečo, čo sám nestvoril.

Moderný človek si vie vysvetliť vlastný tieň či odraz vo vode, domorodec to však nevie. Tieto veci sú preňho záhadou. Jeho tieň ho prenasleduje a niekedy beží vedľa neho alebo pred ním. Vysvetľuje si ho ako súčasť seba. Cestovatelia hovoria o domorodcoch z istých častí sveta, ktorí to takto vnímajú doteraz. Hovoria, že keď títo domorodci kráčajú popri rieke, dávajú si pozor, aby ich tieň nespadol do vody alebo aby ich za ich tieň neschmatol krokodíl a nestiahol do vody.

Niektorí domorodci si myslia, že ich meno je ich súčasťou. Dávajú si pozor, aby ho neprezradili cudzincom, ktorí by ho mohli použiť tak, že by ublížili jeho vlastníkovi. Sú presvedčení, že ozvena ich hlasu je skutočný hlas. Podľa nich je ozvena rozprávaním ich druhého ja. Opakovanie ich vlastných zvukov je pre nich dôkazom opodstatnenosti ich viery. Nevedia nič o odraze zvukových vĺn. Ozvenu, ktorú počujú len príležitostne, považujú za varovanie od ich druhého ja. Sny nepovažujú za výplod fantázie. Sú to skutočné zážitky.

Vezmime si napríklad amerického Indiána. Keď v noci zaspí, môže sa mu snívať, že je na dlhej ceste. Je to niekoľkodenná lovecká výprava. Nie je sám a zabijú veľa zvierat. Keď sa však zobudí a rozhliadne, nevidí nijaké mŕtve zvieratá. Luk a šípy, tomahavk a lovecký nôž ležia vedľa neho. Sú rovnako čisté, ako keď si líhal. Nie je unavený a zašpinený z cesty, ale oddýchnutý po spánku. Povie si, že to nebol on, kto cestoval celé tie dni. Muselo to byť jeho druhé ja, jeho duša, ktorá v noci opustila telo. A kto bol s ním? Náčelník Orlie krídlo, ktorý zomrel pred mnohými mesiacmi. Nemohol to byť náčelník Orlie krídlo z mäsa a kostí. Muselo to byť jeho druhé ja, ktoré sa vrátilo z druhého sveta. A zem, kde lovili, nebola pustá, vetrom ošľahaná préria, po ktorej cestovali počas minulých dní, ale nádherné miesto plné divej zveri. Bola to krajina večných lovísk. A dá rozum, že ak tam odišiel žiť Orlie krídlo, pôjde tam po smrti každý a bude žiť šťastne v krajine večných lovísk.

Tu vidíme prirodzený základ viery domorodca v dualitu, dušu a posmrtný život s „nebom“, v ktorom bude žiť naveky. Odkiaľ sa teda vzalo toto nebo? Nie je zrejmé, že si ho vytvoril z materiálneho prostredia, v ktorom žije a pohybuje sa? Odkiaľ by sa inak vzalo? Indián je len človek ako každý iný. Vytvára si vlastné nebo a túži žiť s pozemskými ideálmi aj po smrti. Chce loviť a chytať ryby v nádherných dolinách so zurčiacimi riekami a skalnatými horami alebo na pláňach plných bizónov, vysokej zveri a iných divých zvierat. „Večné loviská“ predstavujú v jeho mysli jednoducho pozemské okolie takpovediac presunuté tam hore. Verí v druhé ja, ktoré môže opustiť telo, a v dušu, ktorá nezomrie, keď zomrie on. Nejde o abstraktnú dušu alebo ducha bez tela, ako v prípade viery moderných kresťanov. Duša má u Indiánov telesnú podobu. Má zuby a nechty na nohách, pierka vo vlasoch a tomahavk v ruke.

Keď sa európski votrelci pokúšali Indiánov presvedčiť, aby prijali kresťanstvo, stretli sa s malou odozvou. Prísľub večného šťastia bol v poriadku. Tomu Indián veril. Kde však strávi večnosť? To bola kľúčová otázka. Kresťania mu povedali, že pôjde hore po zlatom schodisku a cez bránu z perál do mesta z čistého zlata. Povedali mu, že naňho čakajú diamanty, rubíny a iné kresťanské poklady a zlatá harfa, na ktorej bude naveky hrať. „Nemať rád také miesto,“ odvetil by Indián. A prečo nie? Lebo si ho nedokázal predstaviť. Predstava, že večnosť strávi takto, sa mu hnusila. Vystúpiť po zlatých schodoch a prejsť cez bránu z perál ho vôbec nelákalo. Zlaté schody ani bránu z perál pravdepodobne dovtedy ani nikdy nevidel. V lesoch ani prériách také neboli. Perly, rubíny a iné vzácne kamene ho nechávali chladným. Nemal príliš v láske také haraburdy. Nehovoriac o tom, že by celú večnosť mával anjelskými krídlami a hral na zlatej harfe. Čo je to za večnosť pre lovca a bojovníka! Indián pohŕdavo odmietol kresťanské nebo. Mal vlastné krásne nebo a plánoval stráviť večnosť lovom medveďov, bizónov a iných zvierat na pláňach „večných lovísk“.

## Vikingovia

V čase, keď bola objavená Amerika, sa Indiáni západne od rieky Missouri nachádzali vo vyššom štádiu a východne od Missouri v nižšom štádiu barbarstva. Pozrime sa však na ľudí v ešte vyššom štádiu. Povedzme si niečo o mytológii Škandinávcov z vikingského obdobia. Vikingovia žili v deviatom, desiatom a jedenástom storočí. Mali oveľa bližšie k civilizácii. Nachádzali sa vo vyššom štádiu barbarstva.

Pre Vikingov platí to isté čo pre Indiánov a vlastne pre všetkých ľudí. Ich myšlienky formuje materiálne okolie a spôsob, akým zabezpečujú vlastné prežitie, najvýraznejšie vplýva na ich myseľ. Vikingovia neboli lovci, prinajmenšom lov nebol ich hlavným zdrojom obživy. Boli moreplavci, slávni bojovníci, hrdinovia morí. Veľa cestovali. So svojimi loďami sa plavili popri pobreží Európy, okolo Britských ostrovov až do Stredozemia. Je viac než pravdepodobné, že doplávali až k brehom Severnej Ameriky. Ak sa cez Atlantik nepreplavil Leif Eriksson, bol to nejaký iný Viking. Vikingovia sa živili drancovaním. Tam, kde sa vylodili, zobrali so sebou všetko, čo stálo za to. Veľa času trávili na mori, len

málo na súši. V čo mohli veriť a aké mohli mať duchovné predstavy pri takomto spôsobe života s takýmto materiálnym životnými podmienkami?

## Severskí bohovia

Vikingovia neverili v jedného boha, ale v mnohých bohov a bohyne. Ich hlavným bohom bol Odin (Anglosasi ho nazývali Woden alebo Wodan, Germáni Wuotan). Mal jedno oko umiestnené v strede čela. Jeho žena bola Frigg (u Germánov Friia).

Odin bol mocný a múdry. Mali o ňom vysokú mienku, no ich obľúbencom bol jeho syn Thor, boh búrky, ktorý bol zobrazovaný ako mocný bojovník v stredných rokoch. Bol svalnatý a v ruke držal obrovské kladivo. Vikingovia ho vytvorili na svoj obraz. Bol to božský Viking.

Rovnako ako všetky moreplavecké národy, aj Vikingovia sa najviac báli búrky. Nemali poznatky o prírodných silách, aké máme dnes my. Rozbúrené more, bičovanie vysokých vĺn, potopenie lode a utopenie ich druhov boli dielom zlých duchov, démonov, z ktorých mnohí prebývali v hlbinách. Veľká búrka znamenala, že démoni boli na Vikingov nahnevaní. Thor bol však ich priateľ a bojoval za nich. Bol bohom hromu a vždy, keď začuli burácanie hromu, verili, že Thor má plné ruky práce s kladivom, ktorým zráža k zemi svojich nepriateľov – démonov, čo potápajú lode. Po búrke sa voda upokojila, čo dokazovalo, že Thorovo kladivo fungovalo.

Vikingovia mali aj iných bohov, napríklad Thorovho brata Baldera, zlomyseľného boha ohňa Lokiho a množstvo menej významných bytostí. Títo bohovia prebývali vo Valhalle – v nebi, kam mali ísť po smrti aj Vikingovia (hlavne tí, čo zomreli v boji). Do Valhally sa mohli dostať iba statoční a múdri bojovníci, nijakí zbabelci ani hlupáci. A ako vyzeralo toto nebo? Bolo to zlaté mesto alebo večné loviská? Dozvedáme sa, že išlo o veľkolepú hodovnú sieň a pri vstupe do nej čakal Odin, ktorý vítal ctihodných Vikingov na nebeskej hostine.

A ako sa Viking dostal do Valhally? Musel vystúpiť po zlatých schodoch a prejsť cez bránu z perál? Nie, musel sa do nej doplaviť na lodi alebo v člne. Keď starý Viking zomrel, jeho telo naložili na čln. Pokryli ho vetvičkami a iným horľavým materiálom a zapálili. Zvyčajne sa hranica zapálila v tme a mŕtvy Viking odplával s nočným prúdom. Odišiel do Valhally, kde sa bude hostiť, tancovať a bojovať rovnako ako na zemi.

Odkiaľ sa vzala táto predstava posmrtného života? Odrážala materiálne prostredie a spôsob života tak, ako ho chápali Vikingovia. Uctievali sčasti prírodu a sčasti osobitných bohov a bohyne, ktorých si sami vytvorili na svoj obraz. Želali si, aby to najlepšie a najcennejšie v živote pokračovalo aj v posmrtnom živote. Zo škandinávskej mytológie, ktorá bola viac-menej univerzálna v celej západnej Európe, sa dodnes zachovali pozostatky v podobe názvov dní v týždni. Nedeľa (Sunday) je pomenovaná po bohu slnka (Sun = slnko), pondelok (Monday alebo Moonday) je od slova mesiac (moon = mesiac). Wodanov deň (Woden's day) je streda (Wednesday). Thorov deň (Thor's day) je štvrtok (Thursday) a Friggin deň (Frigg's day) je piatok (Friday). Sobota (Saturday) je jednoducho Saturnov deň (Saturn's day). Súčasný jazyk je samozrejme plný prežitkov, ktoré majú pôvod vo viere domorodcov a barbarov, pričom množstvo týchto vier a praktík uznávame ešte aj dnes.

## Grécki bohovia

Videli sme, ako si severoamerickí domorodci vytvorili nebo z hmotných vecí, ktoré ich obklopovali a ako urobili to isté v odlišnom prostredí ľudia vo vyššom štádiu, škandinávski Vikingovia. Teraz porovnáme náboženské viery ranej civilizácie. Gréci si v období najväčšej slávy pred vzostupom Rímskej ríše vytvorili množstvo rozličných bohov a bohýň. Zanechali nám na obdiv nádherné sochy bohov a bohýň, ktoré stvorili na svoj obraz. Títo bohovia majú atletické postavy, sú vznešení a majú kultivovaný vzhľad. Nepochybne majú charakteristiky ľudí z vyššieho štádia. Gréci sa v tomto období jednoducho považovali za bohov.

Grécka spoločnosť sa delila na dve hlavné triedy: pánov a otrokov. Všetku namáhavú a ťažkú prácu robili otroci. Páni sa mohli venovať kultúre. Keď si uvedomíme tento fakt, pochopíme, prečo medzi vyspelejšími Grékmi nenachádzame primitívnu vieru domorodcov a barbarov. Ich prostredie bolo zložité a premietlo sa do ich myslí ako zložité náboženstvo.

Grécka civilizácia splodila umelcov, sochárov a filozofov na veľmi vysokej úrovni. Vybudovali nádherné mestá. Ich architektúra dodnes predstavuje predlohu pre výnimočné budovy. Viedli pompézny spoločenský život. V civilizovanom prostredia gréckych miest nemohli vzniknúť neohrabaní severskí bohovia.

Avšak rovnako ako domorodci a barbari, ani Gréci nemohli vytvoriť nebo a bohov inak ako na základe toho, čo im diktovalo ich prostredie a spôsob života. Verili v mnohých bohov a v to, že tieto nadprirodzené bytosti mali moc, ktorú ľudia z vyššej civilizácie pripisovali svojmu jedinému bohu. Inými slovami, kde zvíťazila predstava o jednom všemohúcom bohovi, tam tento boh robí všetko, čo Gréci rozdelili medzi množstvo bohov a bohýň.

Hlavou gréckeho panteónu bol Zeus. Bol otcom celej rodiny bohov a bohýň. Prebýval na Olympe, ktorý Gréci považovali za nebo. Patrili k nemu ďalší bohovia, ktorí pomáhali riadiť pozemské záležitosti, napríklad Apolón a jeho sestra – dvojča Artemis, deti boha Dia a bohyne Léto.

Apolón dozeral na mnohé fázy ľudskej činnosti. Bol bohom poľnohospodárstva, zosielal dážď a rosu, chránil pred chorobami a ochraňoval dobytok a stáda. Odháňal vlkov. Bol aj ochrancom mladých a predovšetkým patrónom atlétov. Bol bohom proroctiev aj úžasným hudobníkom. Bohov zabával hudbou zo svojho úžasného nástroja – lýry.

Pozemské konflikty a premenlivé ľudské osudy sa vysvetľovali na základe konfliktov medzi bohmi a ich premenlivými osudmi. Víťazstvo Grékov nad nepriateľmi sa považovalo za triumf jedných bohov nad inými. Rovnako sa chápala dôležitosť určitých fáz spoločenského života Grécka alebo nešťastia a neúspechy. Artemis, Apolónovo dvojča a akási jeho ženská verzia, dozerala na lov. Zhoduje sa s bohyňou lovu u Rimanov. Po rozšírení rímskeho impéria, ktoré pohltilo grécku civilizáciu, prevzali Rimania aj gréckych bohov a bohyne. Nastali isté zmeny v menách a vlastnostiach, no rímske náboženstvo dostalo v podstate grécku podobu. Artemis bola aj bohyňou poľnohospodárstva a úrody, z ktorej jej Gréci časť obetovali. Ovládala stromy a vlastne všetko rastlinstvo a divé zvieratá v lesoch.

Gréci mali aj poloboha Orfea, ktorý mal na starosti hudbu. Poloboh je niekto, kto sa narodil jednému pozemskému a jednému nebeskému rodičovi. Orfeus bol údajne synom kráľa Trácie Oiagrosa a jednej z múz menom Kaliopé. Vraj dostal od Apolóna do daru zlatú lýru. Múzy (bohyne umenia) ho naučili hrať a išlo mu to tak dobre, že divá zver zo svahov hory Olymp opúšťala jaskyne a nasledovala hudobníka, skaly a stromy sa posúvali za Orfeom a rieky prestali tiecť, ohromené jeho hudbou.

Áres (u Rimanov Mars) bol bohom vojny. Vyžíval sa v bitkách a masakroch, ale bohom vojenskej stratégie bola jeho rivalka Aténa. Áres mal, samozrejme, aj iné vlastnosti, a bohovia vlastne občas menili svoje funkcie. V rôznom čase a na rôznych miestach sa im prisudzovalo odlišné nadanie.

Aténa (u Rimanov Minerva) bola bohyňa rozumu, prezieravosti, štátnictva, vojenskej stratégie atď. Štátnici a generáli jej ponúkali obety v jej chráme a velebili ju za jej nadanie.

Venuša, rímska bohyňa lásky a krásy (u Grékov Afrodita) dokázala ovplyvniť srdce človeka, ktoré sa vtedy považovalo za centrum emócií. Dokázala premeniť nenávisť na lásku. V súvislosti s Afroditou sa zvyčajne spomína aj jej syn Eros, resp. Kupid.

Hébé bola bohyňou ženskej krásy a mladosti. Rimania ju poznali pod menom Juventas. Ako bohyňa mladosti dokázala premeniť starca na mladíka. Inými slovami, mohla omladiť ľudstvo.

Concordia bola rímskou bohyňou svornosti. Predsedala pri sporoch medzi ľuďmi. Bola pacifistka a v ruke držala olivovú ratolesť.

Atlas bol Titan, ktorý viedol vojnu proti Diovi a prehral. Za trest musel na hlave a ramenách niesť nebo. Neskôr ho zobrazovali, ako nesie zem. Iná legenda hovorí, že ho Zeus premenil na horu Atlas, ktorá mala podopierať nebo a všetky hviezdy.

Niké (u Rimanov Viktória) bola bohyňou víťazstva. Zvyčajne sa zobrazuje, ako víťazom zapisuje záznamy o víťazstve na štít alebo na dosku. Niekedy je zobrazená ako veselo vedie ich kone. Jej bratom bol Zelus, boh nadšenia, zanietenosti alebo úsilia.

Vulkanus alebo Vulkán bol rímsky boh ohňa alebo kováčsky boh. Keď sa hneval, vznikali požiare. Utíšili ho až obety. Pri určitých príležitostiach sa ako obety Vulkánovi hádzali do ohňa lahôdky.

Vesta bola rímska bohyňa domáceho kozuba alebo rodinného krbu. Mala chrám, kde horel večný oheň a navštevovali ho vestálky, ktoré boli rovnako čisté ako ona. Predstavuje očistný vplyv ohňa.

Tieto príklady bohov a bohýň ukazujú, že Gréci a Rimania odovzdávali kontrolu nad rozličných fázami spoločenského života imaginárnym bytostiam, vytvoreným podľa ich vlastného obrazu, s vlastnosťami, nádejami, obavami a vášňami, aké mali oni sami.

## Olymp

Ako každý, aj Gréci chceli žiť aj po smrti. O chvíľu si povieme, kam chceli ísť a čo tam chceli robiť. Pri úvahách o živote po smrti si vždy spomeniem na príbeh o istom Írovi na smrteľnej posteli. Zavolali k nemu kňaza, ktorý zistil, že Ír z tohto sveta odchádza s poriadnym krikom. „Buď statočný, Pat, chlapče môj,“ povedal kňaz, „zomrieš len raz.“ Zomierajúci Pat odvetil: „Viera, otče! Tá jediná trápi moju dušu. Chcel by som žiť a zomrieť niekoľkokrát.“ Išlo o inštinktívne vyjadrenie túžby po živote. Týka sa každého

a Gréci neboli výnimkou. Medzi najpokročilejšími gréckymi mysliteľmi sa však našli aj takí, ktorí neverili v nadprirodzené veci ani v posmrtný život.

Grék chcel ísť po smrti bývať na Olymp medzi bohov a jeho nebom nebolo mesto ani večné loviská či veľkolepá hodovná sieň, ale skôr niečo ako atletická aréna, ktorá bola mentálnym odrazom ich materiálneho života a pozemských ideálov.

V Elise na severnom brehu rieky Alfeios sa nachádzal háj, kde Gréci každé štyri roky organizovali veľké atletické súťaže – slávne olympijské hry. Štvorročné obdobie medzi olympijskými hrami sa nazývalo olympiáda.

Gréci verili, že kým sa konali tieto súťaže, bežecké preteky, konské preteky, preteky dvojkolesových vozov a gladiátorské športy, olympijskí bohovia ich sledovali a držali palce súťažiacim, medzi ktorými mali svojich favoritov. Taký bol jeden z ich veľkých ideálov. Chceli, aby nebo vyzeralo takto, pretože milovali prírodu a atletické cvičenia. Na Olympe chceli žiť naveky so svojimi bohmi a verili, že ich obľúbení psi a kone budú s nimi a že aj v budúcom živote ich čakajú závody dvojkolesových vozov a iné atletické cvičenia. Samozrejme, že niektorí si predstavovali život po smrti zložitejšie, ale toto bola všeobecne rozšírená viera.

Rimania rozšírili svoje impérium a pohltili grécke impérium. Od Grékov prevzali umenie, výdobytky a veľkú časť ich mytológie. Rimania vytvorili svojich bohov v niektorých prípadoch súbežne s gréckymi. Úplne pohltenie gréckej civilizácie viedlo k tomu, že rímski bohovia a bohyne mali síce odlišné mená, no rovnaké schopnosti ako grécki bohovia. Dôvodom bolo hlavne podobné prostredie a pochopiteľne aj blízky historický a sociálny kontakt.

Jedna vec je istá – všetky tieto teologické koncepcie boli produktom prostredia a spoločenského života Grékov a Rimanov. Boli „duchovným“ odrazom ich materiálneho života. Ich myšlienky vychádzali rovnako ako myšlienky všetkých ľudí z ich materiálneho vývoja. Obsah materialistickej koncepcie dejín vychádza z uvedomenia si tejto skutočnosti.

## Moslimovia

To, čo platilo o Grékoch, Vikingoch či Indiánoch, platilo aj o ľuďoch v Ázii. Tam, kde mestá zohrávali skutočne významnú úlohu v živote ľudí a hlavným zamestnaním bol obchod (kupovanie a predávanie cenných tovarov), zodpovedala náboženská viera materiálnemu spôsobu života ľudí a ich prírodnému materiálnemu prostrediu.

Ukážeme si to na príklade moslimov. Ich nebom je mesto. Ich „raj“ nie je nič iné ako nebeská Mekka. Chudobnému moslimovi tvrdia jeho duchovní, že ak je na zemi chudobný, nemal by sa tým trápiť, keďže sa mu to vynahradí v sladkom nebi. Keď pôjde do raja, pri bráne stretne tmavooké rajské panny. Na zemi mohol mať len jednu ženu a jednu ťavu, ale v raji bude mať tisíce žien a tisíce tiav. Jeho nebo mu poskytne všetko, čo mal rád na zemi, a bude si v ňom užívať všetok orientálny prepych ako kráľ.

## Kresťania

Kresťanstvo vychádza z judaizmu. Začína prostým uctievanie Boha ako otca. Paternalistické kmene, t.j. skupiny ľudí zvyčajne v pokrvnom príbuzenstve na čele s náčelníkom alebo otcom, majú vždy paternalistického boha – nebeského otca. Vezmime si prípad Abraháma, pozemského otca svojho ľudu, patriarchálneho vodcu kmeňa alebo národa. Jeho rodina a tí, ktorí od nej záviseli, uctievali nebeského Abraháma, Jahveho či Jehovu. Boli to pastieri, ktorí najväčšiu pozornosť venovali svojim stádam. A keďže otec Abrahám bol dobrý pastier, nebeského otca si predstavovali ako dobrého pastiera, dozerajúceho na svoje pozemské ovečky.

Boh mohol kráčať s Abrahámom a rozprávať sa s ním o jeho potrebách a povinnostiach. Abrahám potreboval boha pri svojej práci. Najviac potreboval zem, ktorá by nasýtila jeho stáda a kde by sa samozrejme nepásli iné stáda. Abrahám, ako sa dočítame, vyliezol na horu a tam sa rozprával s Bohom. Keď z nej zišiel, svojmu ľudu povedal, že Boh mu prikázal pozrieť sa z vrchola hory všetkými smermi. Všetko, čo uvidí, vraj navždy patrí jemu a jeho potomkom.

Abrahám teda získal nárok na svoju pôdu „zhora“. Toto bolo jediné odôvodnenie vlastníctva pôdy počas obdobia feudalizmu v Európe. „Božie právo“ kráľa a jeho aristokratických stúpencov bolo jedinou autoritou, keď si medzi sebou delili územie Európy. A rovnako ako Abrahámovi otroci, aj poverčiví stredovekí nevoľníci akceptovali toto vysvetlenie, keď im kňazi rozprávali podobný príbeh. Boli pripravení podrobiť sa božej vôli a slúžiť feudálnemu pánovi, ktorý dostal právo na pôdu priamo od Boha.

Roľníci často hrozili povstaniami a mnohokrát aj naozaj povstali. Keď sa sťažovali na tyraniu aristokratických pánov a zastrájali sa, že sa im postavia so zbraňou v ruke, boli poruke kňazi, ktorí im

pripomenuli, že spoločenské zriadenie je v súlade s božím plánom. Boh stvoril bohatých a chudobných, kráľ aj aristokrati boli jeho služobníkmi. Pôdu a privilégiá získali priamo od neho. Ich práva pochádzali od Boha a vzpierať sa tomuto spoločenskému usporiadaniu znamenalo vzpierať sa božiemu plánu a stavať sa proti jeho vôli na zemi.

Poverčivých roľníkov takýto argument zmiatol. Vraveli si, že nesmú byť takí hriešni a stavať sa proti božej vôli. Ak ich stvoril chudobnými a dal im malý majetok, potom jednoducho musia znášať utrpenie a ťažkosti. Cirkev poukazovala na to, že utrpenie na nich mohol zoslať dokonca samotný Boh, aby vyskúšal ich vieru. Nemali však klesať na duchu, keďže tento svet je len slzavým údolím, púťou v temnote, po ktorej ich čaká žiarivý svet. Čím viac trpeli tu, tým menej budú trpieť tam. Šťastie k nim príde. keď Boh rozhodne, že je ten správny čas. Všetko, čo im bolo odopreté na zemi, dostanú v nebi v hojnosti. Ich šťastie sa začne deň po pohrebe.

Toto bola hlavná úloha cirkvi vo vzťahu k roľníkovi – držať jeho buričského ducha pod dohľadom prostredníctvom prísľubov posmrtného šťastia. Keď táto metóda zlyhala, čo sa občas stávalo, aristokrati s požehnaním cirkvi potlačili povstania „hriešnych roľníkov“ ohňom a mečom.

Vráťme sa však k „deťom Izraela“. Keď už viac neboli plemenom nomádskych pastierov ani obrábačov pôdy, ale rozrástli sa na početný a mocný národ, ktorý si podmanil pôvodne jebúzejský Jeruzalem, ich náboženstvo prešlo veľkou zmenou. Keď sa dobyté mesto stalo veľkým obchodným centrom a Palestínu kontrolovali Židia, ľud sa rozdelil na dve triedy – bohatých a chudobných. Ich náboženstvo sa rozdelilo na dva tábory. Jeden interpretoval judaizmus z pohľadu bohatých a druhý z pohľadu chudobných. Jeruzalem bolo za čias vlády Ríma jedno z hlavných miest Rímskej ríše a musel sa podriadiť rímskemu systému výberu daní. Jeho obyvatelia museli „dávať Cézarovi, čo bolo Cézarovo“. Rím získaval zo svojej židovskej kolónie mnoho, rovnako ako z ďalších okupovaných území.

Náboženské rituály židovského národa už neboli len o prostom uctievaní pastierskeho boha. Ich veľký chrám a veľký počet kňazov vyjadrovalo oveľa komplexnejší spoločenský poriadok. Obchod a výmena peňazí, obchodovanie s drahými kovmi a rôznorodými tovarmi boli každodenným zamestnaním významnej časti obyvateľstva. Ostatní zasa neboli nič iné ako „drevorubači a nosiči vody“. Existovala aj trieda otrokov, čo boli zvyčajne zajatci z bitiek alebo aj kúpení otroci (tak to fungovalo v celom rímskom impériu). Jeruzalem bolo bohaté mesto. Jeho sklady boli plné skvostných tovarov.

## Nový Jeruzalem

Prostredie židovského národa viedlo k idei, že život po smrti bude podobný tomu na zemi. Ich nebom malo byť veľké mesto, nebeský Jeruzalem. Mali kráčať k perlovým bránam, hore po zlatých schodoch a prechádzať sa ulicami z čistého zlata. Pred nebeský súd mali predstúpiť skôr ako všetci ostatní, rovnako ako ich prvých predvolávali pred pozemský súd. Pri utváraní vlastnej predstavy o nebi nemohli uniknúť vplyvom prostredia. Jednoducho si museli vziať za vzor Jeruzalem. Boh sa zmenil zo starovekého pastiera na múdreho sudcu, akéhosi nebeského Šalamúna.

Hoci má kresťanstvo ako také pôvod v mytológii židovského národa, je produktom Európy. Svoje korene zapustilo v srdci Rímskej ríše, v meste Rím. Materiálne podmienky v období úpadku a zániku Rímskej ríše sa stali základom kresťanstva. Práca otrokov bola natoľko rozšírená, že vytlačila slobodných Rimanov z pracujúcej triedy. Ich miesta na statkoch zabrali otroci. O masu ľudí bez práce sa staral štát. Chudobnejší Rimania vo veľkých mestách boli bez práce. Dokonca bolo oslobodených veľa otrokov, pretože sa nedali použiť. Nová propaganda, kresťanstvo, ktorá tvrdila, že „otrok je rovnako dobrý ako jeho pán“, výrazne zapôsobila na triedu otrokov a nezamestnané masy. Toto bolo náboženstvo pre nich – jediné, ktoré hlásalo: „Blahoslavení chudobní, lebo vaše je Božie kráľovstvo.“ Hladujúcim ľuďom hovorilo: „Blahoslavení, ktorí teraz hladujete, lebo budete nasýtení.“ Utláčanému otrokovi vravelo: „Blahoslavení, ktorí teraz plačete, lebo sa budete smiať.“ Nebo malo byť miesto pre chudobných, nie pre bohatých utláčateľov. Kresťanstvo kázalo: „Veru, hovorím vám: Bohatý ťažko vojde do nebeského kráľovstva. Ľahšie je ťave prejsť cez ucho ihly, ako boháčovi vojsť do Božieho kráľovstva.“

Učenie kresťanských evanjelistov našlo odozvu u otrokov, oslobodených otrokov a nezamestnaných proletárov v mestách. Na zemi pre nich neexistovala nijaká nádej. Proletári sa v tých časoch nezapájali do výroby. Nepodieľali sa na práci. Na ich miesto nastúpili otroci. Nemali pocit, že ich v tomto živote niečo čaká.

Dnešní proletári, námezdní pracujúci moderného sveta, držia budúcnosť vo svojich rukách. Naša trieda vykonáva všetky produktívne povolania. Od upratovača v modernej továrni po mnohých na vyšších postoch –priemysel udržiavajú v chode nemajetní zamestnanci, proletári, námezdné „ruky“ a „hlavy“. Rímski proletári boli úplne vylúčení z výroby. Vtedy neexistovali nijaké stroje okrem ľudských strojov – otrokov.

Kresťanstvo bolo spočiatku výlučne náboženstvo otrokov a proletárov. Onedlho sa však medzi obyvateľstvom ujalo natoľko, že vládnuca trieda ho už viac nemohla ignorovať. Pokúsili sa ho potlačiť ohňom a mečom, ale márne. Pôda preň bola pripravená. Spoločenské podmienky si ho vyžadovali. Námezdné otroctvo neotváralo cestu nijakému vyššiemu spoločenskému systému. Pracujúci nemali na zemi nijakú nádej, no mali prísľub šťastia po smrti. Rímska civilizácia umierala a čoskoro úplne zanikla. Jeden z jej vládcov Konštantín sa podrobil nevyhnutnému. Konvertoval na kresťanstvo, ktoré sa stalo náboženstvom vládnucej triedy a ostalo ním takmer úplne až dodnes.

## Feudalizmus

Barbarské hordy, čo sa prehnali cez Rímsku ríšu, uctievali rozličných kmeňových bohov, ktorí zvyčajne reprezentovali ich pastiersky život alebo prírodné živly, s ktorými vzhľadom na svoj spôsob života prichádzali do kontaktu. Túto duchovnú reflexiu sme už spomínali pri germánskej a škandinávskej mytológii.

Vznik nového spoločenského poriadku vychádzajúceho z európskych slobodných pospolitých kmeňov, ktorý bol založený na vlastníctve pôdy a zotročení tých bez pôdy, spôsobil napredovanie kresťanstva. Barbarské národy zo západnej a severnej Európy konvertovali na kresťanstvo, často pod hrozbou meča zo strany ich vládcov. Samozrejme rovnako ako iné náboženstvá, aj kresťanstvo podstúpilo zmeny, aby zodpovedalo meniacemu sa prostrediu.

Nový sociálny systém založený na vlastníctve pôdy a striktne rozdelený na triedy sa nazýva feudalizmus. Zakrátko obsiahol celú Európu. Zo slobodných členov kmeňov sa stali nevoľníci. Náčelníci kmeňov a ich priami nasledovníci sa zmenili na aristokraciu. Na čele každého feudálneho štátu bol kráľ a Boh bol kráľom nebies. Vedľa kráľa stáli páni. Mali monopol na pôdu, ktorú si rozdelili na panstvá, a tie udržiavali silou. Dobrý pastier, láskavý Ježiš, brat chudobných, bol povýšený do pozície aristokrata. Stal sa „naším pánom“. Nebol poddaným či roľníkom, ktorého môžeme vidieť dolu, ale pánom, ku ktorému treba vzhliadať.

Rímskokatolícka cirkev interpretovala kresťanstvo pre celú feudálnu Európu. Aristokrati nevedeli čítať ani písať. Mimo cirkvi neexistovalo nijaké „štúdium“. S rozvojom novej triedy – obchodníkov – v rámci feudalizmu začalo mimo cirkevného kruhu napredovať aj poznanie. Renesancia vzišla z potrieb obchodníckej triedy.

Cirkev tvrdo bojovala proti rozvoju poznania. Prenasledovanie, upaľovanie na hranici a inkvizícia predstavovali metódy cirkvi, ktorými kládla odpor proti zasahovaniu do monopolu na „pravdu“.

## Reformácia

Protestantizmus je pojem, ktorý sa napokon použil na označenie reformovaných kresťanských náuk. Protestanti jednoducho protestovali proti monopolu Ríma a jeho tvrdeniu, že jedine on môže interpretovať Bibliu. Nechceli odstrániť katolícku cirkev, ale reformovať ju, aby zodpovedala ich záujmom. Cirkev sa však nechcela reformovať, keďže by to znamenalo, že stará vládnuca trieda, aristokracia a samotná cirkev by sa museli vzdať mnohých privilégií. A preto sa začala rozvíjať nová kresťanská cirkev popri tej starej.

Aké je historické vysvetlenie protestantizmu? Bol prirodzeným dôsledkom veľkého triedneho boja, ktorý sa rozvíjal v Európe. Novú triedu obchodníkov, kupcov a remeselníkov tvorili zväčša ľudia z miest. Samosprávne mestá sa rozvinuli tam, kde v počiatkoch feudalizmu neexistovali takmer alebo vôbec žiadne mestá. Mešťania získali po dlhom boji isté slobody, ale chceli viac. Mimo týchto miest vládli celým národom králi a aristokrati. Zdaňovali obyvateľov miest, ktorí boli predtým ich poddanými a roľníkmi a vládli im železnou rukou. Mešťania boli veľmi pracovití a bohatstvo rástlo vďaka ich úsiliu a sporivosti. Aristokrati boli márnotratní a pohŕdali prácou, no z pokroku novej triedy mali najväčší zisk. Vďaka mýtam, daniam a všetkým možným prostriedkom zbierali plody pracovitosti mešťanov, rovnako ako to mali vo zvyku v prípade vlastných poddaných a roľníkov.

Nová trieda raných kapitalistov, predchodcovia dnešných multimilionárov, protestovala proti cirkvi. Avšak táto inštitúcia s ekonomickými koreňmi vo vlastníctve pôdy a sama najväčšia aristokratka, ktorej patrila takmer tretina všetkej pôdy v Európe, bola na strane kráľov a aristokracie proti nastupujúcim kapitalistom. Cirkev tvrdila, že kráľ nemôže byť zlý, lebo je súčasťou božej predstavy bytia, a aristokrati dostali právo vládnuť priamo od Všemohúceho.

To bola odpoveď cirkvi a bola konečná. Nepripúšťala nijakú debatu. Kapitalisti museli jednoducho znášať, čo im Boh zoslal prostredníctvom aristokracie a cirkvi. Spoločenské zriadenie malo božský pôvod. Všetko bolo tak, ako to zamýšľal Boh. Mešťania sa však naučili čítať a písať a sami začali hľadať „zdroj

múdrosti“. Opodstatnenie pre svoje názory na spoločnosť našli v mnohom v Biblii, hlavne v Starom zákone. Začali verejne vystupovať proti absolutistickej monarchii a neomylnosti kráľa, čo ich viedlo k spochybneniu neomylnosti pápeža. Cirkev odpovedala potláčaním, exkomunikáciou a zabíjaním tých kňazov, ktorí sa rozišli s jej ediktmi. Protestantizmus prechádzal obdobím mučeníctva. Po ňom nasledovalo obdobie triumfu.

Luteránska reformácia v Nemecku predstavovala víťazstvo novej triedy. Išlo o prijatie kresťanstva pre ekonomické potreby buržoázie. Protestantizmus bol spočiatku modifikovaným katolicizmom. No roľníci so svojimi odlišnými ekonomickými záujmami a značne odlišným prostredím vytvorili počas reformácie oveľa extrémnejší protestantizmus. Neprotestovali len proti cirkvi a statkárom, ale aj proti vlastníctvu majetku ako takému. Tvrdili, že by mal byť spoločný. Anabaptizmus vedený Thomasom Münzerom a mnohými ďalšími za čias Luthera rozdrvil triedy kapitalistov a statkárov, ktoré bojovali proti spoločnému nebezpečenstvu – hrozbe, že budú zbavení svojich privilégií. Ale spoločenská evolúcia pokračuje. Luteránstvo sa vyvíjalo spoločne s kapitalistickým systémom, až kým nereprezentovalo spoločenské potreby naplno rozvinutého kapitalizmu.

V Británii bola reformácia dlhotrvajúcim bojom. Jeho najznámejšiu fázu predstavuje anglická občianska vojna. Oliver Cromwell a jeho protestantskí bratia rozdrvili absolutizmus kráľa Karola I. a zvrhli neústupčivých katolíckych a episkopálnych aristokratov. Kráľovi sťali hlavu a mnohí aristokrati zomreli na bojisku. Reformácia bola aj napriek náboženskému pláštiku hrozným triednym bojom, v ktorom išlo o materiálne záujmy. Tam, kde reformácia zvíťazila, kapitalizmus získal voľnejšiu ruku a aristokrati museli ustúpiť, prípadne boli ako trieda úplne odstránení. Rovnaký osud ich postretol aj počas francúzskej revolúcie.

Protestantizmus je podoba kresťanstva v kapitalizme. Slúži na to, aby poskytol nádych posvätnosti okrádaniu námezdných otrokov. Mať otrokov je odporné a nekresťanské, nevoľníctvo takisto, no námezdné otroctvo je v poriadku. Protestantizmus a vlastne aj kresťanstvo ako také sa celkom dobre hodí do súčasného spoločenského poriadku. Pracujúcemu sľubuje šťastie až po smrti. Pomáha udržiavať jeho spokojnosť s vlastným postavením. Protestantská viera je pružnejšia, menej dogmatická a vhodnejšia, aby poskytovala nádej pracujúcim v súčasnosti. Samozrejme prešla dlhým vývojom a niektoré jeho súčasné „demokratické“ aspekty by kresťania z prvých amerických kolónií považovali za dielo diabla. Ako by len hromžili nad organizáciami ako napríklad Armáda spásy, ale aj modernými evanjelistami, ako je Billy Sunday, Aimee Semple McPherson a celý zástup ďalších, ktorí nie sú až takí slávni.

## Pracujúci, ktorí sú ešte vždy pobožní

Niektorí pracujúci sú ešte vždy veľmi pobožní. Myslia si, že riešenie problémov sveta spočíva v konvertovaní más na kresťanstvo. Je chybou im to vyčítať alebo sa im posmievať. Nevyčítajme im, že sú pobožní. Často to myslia úprimne. Mali by sme sa k nim postaviť s pochopením a usilovať sa vyslobodiť ich z barbarskej viery.

Najlepší spôsob, ako vyslobodiť pracujúcich z područia povier, je poskytnúť im vedomosti a skutočné informácie. S vedomosťami miznú povery. Veda je najlepšia protilátka na náboženstvo. Veda je založená na faktoch a nie na viere. Je úplným opakom náboženstva, ktoré fakty nepotrebuje, stačí mu viera. Vedec musí veci poznať. Pobožný človek nepotrebuje nijaké vedomosti. Aj tak je však zlé útočiť na pracujúcich preto, lebo sú v područí náboženstva.

Kedysi boli duševne chorí bičovaní. Vraj išlo o účinnú liečbu. Vykonávatelia tejto liečby boli veľmi poverčiví a mysleli si, že duševnú chorobu spôsobujú zlí duchovia v tele chorého človeka. Bičovaním chceli vyhnať démonov a vyliečiť pacienta. Dnes sa už takto k duševne chorým nesprávame. Dnes vieme, že duševná choroba je stav mysle a v mnohých prípadoch sa dá liečiť správnou liečbou, ale rozhodne nie bičovaním.

Aj nábožnosť je stav mysle, ale s výnimkou extrémnych prípadov nejde o chorobný stav. Ak sú pracujúci pobožní, je to preto, lebo tak boli vychovaní. Jednoducho nepoznajú nič lepšie. Potrebujú skutočné vedomosti o svete, v ktorom žijú.

Pobožní robotníci sa zvyčajne neorganizujú. Zriedka bývajú aktívni v hnutí pracujúcich. Nie je to preto, že by nenávideli svojich kolegov, ale preto, lebo sa domnievajú, že „to, čo bude potom“, je dôležitejšie ako to, čo je tu a teraz. Títo pracujúci sú vychovávaní k vďačnosti bez ohľadu na svoje materiálne podmienky. Preto náboženstvo veľmi pomáha vykorisťovateľom pracujúcich. Je jedným z hlavných dôvodov, prečo kapitalisti tak radi dávajú svoje peniaze cirkvi. Nikdy ste nepočuli, že by dávali peniaze na centrá pre pracujúcich. Zatiaľ čo náboženstvo pomáha triede zamestnávateľov, pracujúcu triedu ničí. Preto sa usilujeme vyhnať ho z mysle pracujúcich. Je totiž prekážkou na ich ceste k ekonomickej emancipácii.

## Bezbožná pracujúca trieda

Zatiaľ čo samotná trieda kapitalistov nedokáže uniknúť poverám, pracujúci im uniknúť dokážu a aj sa im to darí. Samozrejme existuje mnoho kapitalistov, ktorí nie sú poverčiví, no väčšina sa od povier nevie oslobodiť v dôsledku svojho spôsobu života. Najpokrokovejší členovia tejto triedy sa zvyčajne zbavia ritualizmu a zaujmú „všestranný a tolerantný“ postoj k náboženským záležitostiam, ale keď sa ich opýtate, či veria v Boha, povedia áno. Keď ich požiadate, aby opísali svojho Boha, dostanete veľmi vágne odpovede. Zvyčajne sa dajú zhrnúť do tvrdenia, že veria, že „niečo existuje, niekde, nejako, za všetkým“. Toto je posledný krok pri zostupe z oblakov povier. Mnoho ľudí sa nikdy nedokáže zbaviť tohto malého, hmlistého „Boha“. Milióny pracujúcich sa dostali do tohto štádia. Nevedia zájsť ďalej, lebo im chýbajú vedomosti o materiálnom pôvode náboženstva a jeho spoločenskej evolúcii.

Najpokročilejšia časť pracujúcej triedy, tí, ktorí sú iba o čosi ďalej ako ich druhovia, sa úplne striasla jarma povier. Ich najväčšou pomôckou je nielen prístup k vedeckým poznatkom – ten majú aj kapitalisti –, ale spôsob života pracujúcich. Často stretávame pracujúcich, ktorí vôbec nie sú dobre informovaní, no čo sa týka náboženstva, už prišli na to, že „je to nezmysel“.

Keď sa ich opýtame, ako dospeli k záveru odmietajúcemu náboženstvo, nedokážu to vysvetliť, no sú si pomerne istí, že ide o podvod. Pohŕdajú tými, ktorí im kážu a len predstierajú, že praktikujú kresťanstvo. Keď sú hladní, môže sa stať, že prijmú „charitu“, no zároveň ňou opovrhujú rovnako ako tými, ktorí im ju poskytujú a pritom sa im neustále starajú do života.

Kapitalisti sa môžu modliť „chlieb náš každodenný daj nám dnes,“ ale ako vtipne poznamenáva Paul Lafargue: „Ale nedávaj nám prácu.“ Dnešný pracujúci človek však neverí na modlitby za chlieb. Vie, že bez práce sa nebude jesť a bude musieť hladovať, žobrať, alebo kradnúť. Nečaká naňho nijaká šťastná náhoda. Nijaký bohatý príbuzný, čo zomrie a zanechá mu ekonomickú istotu. Keď rastie burza cenných papierov, nič to preňho neznamená. Nečakajú ho nijaké akcionárske zisky. V jeho živote nie sú nijakí dobrotiví bohovia. Všetky jeho skúsenosti ho učia, že ak chce on a jeho rodina jesť, musí pracovať a zarábať na ich každodenný chlieb svojím duševným a fyzickým úsilím. A aj spôsob, akým si pracujúci zaobstaráva každodenný chlieb, je iný ako v prípade kapitalistu. Ten môže hrať golf alebo sa plaviť po mori na plachetnici, zatiaľ čo sa k nemu kotúľajú milióny dolárov. (Jeho Boh je naňho dobrý.) Ale pracujúci, ktorý je v kontakte s mastnými kolesami priemyslu, je v celkom inej situácii. Denne musí obetovať veľa hodín svojej životnej energie, aby zarobil zopár mizerných dolárov, aby uživil seba a svoju rodinu.

Moderný pracujúci sa líši od otroka na pôde zo starých čias. Roľník alebo nevoľník, ktorý pracoval na poli v kontakte s prírodou, hoci nevedel, ako pôsobia sily prírody, bol nútený byť poverčivý. Bol negramotný. Veril vo veci, ktorým by sa moderný pracujúci vysmial. Keby mu zomrel kôň či krava, povedal by: „Je to božia vôľa.“ Myslel by si, že ho stihol trest za jeho hriechy. Utekal by po kríž alebo svätenú vodu.

Pracujúci v modernej továrni má podobné skúsenosti. Jeho stroj môže „skapať“, no nepripisuje to nadprirodzeným silám. Nemyslí si, že s tým má niečo spoločné Boh. Nebeží po kríž či svätenú vodu, ale po olejničku a francúzsky kľúč. V praxi je materialista. Neustále má na mysli príčinu a účinok. Keď vstupuje do továrne a verí na duchov, necháva ich pri bráne. Ak by sa nesprával ako materialista, veľmi skoro by prišiel o prst alebo o ruku, prípadne aj o život. Neustále si všíma skutočné príčiny a zvažuje ich, a v skutočnosti vlastne ani na nič iné nemá čas.

Keď pracujúci vyjde z továrne, ešte vždy sa nachádza viac menej v prostredí strojov. Míňa elektromobily a automobily. Domov možno cestuje električkou alebo vysokorýchlostným vlakom. Používa telefón a cez rádio počúva hlasy, ktoré sú ďaleko od neho a dostali sa k nemu domov vzduchom. Otočením vypínača alebo stlačením tlačidla ich môže vypnúť. Všade je v kontakte s vecami, ktoré sa vyrovnávajú alebo prevyšujú mnoho „zázrakov“ kresťanskej Biblie. Vie, čo je možné a čo nie. Pochybuje, prípadne vôbec neverí, že by mohli mŕtvi znova ožiť. Niečo také sa dnes nedeje. Je to preňho na rovnakej úrovni ako príbehy o vílach, škriatkoch, Jankovi a čarovnej fazuli a Santa Clausovi.

Hoci prostredie, v ktorom pracujúci žije, ho zbavuje povier a spôsobuje, že už nehľadá šťastie po smrti, nezbavuje ho úplne viery, že súčasný spoločenský poriadok je taký, ako má byť. Má inú skúsenosť materiálneho druhu, ktorá najviac prispieva k jeho spoločenskému osvieteniu – vlastnú ekonomickú skúsenosť.

Premýšľajúci pracujúci dnes vie, že on a jeho kolegovia produkujú viac bohatstva ako hociktorá generácia pracovníkov pred nimi. Mocné strojové monštrá, ktoré vytvoril on a jeho kolegovia, s ohromnou rýchlosťou rozžujú surovinu a vypľujú hotový produkt. No napriek tomu, že sa v obrovských množstvách vyrábajú rozmanité nádherné veci, často sa stáva, že nie sú naplnené jeho základné životné potreby. Pravidelne sa ocitá bez práce. Obdobia nezamestnanosti sa objavujú častejšie. Vždy keď prídu, zasahujú čoraz väčší počet pracujúcich. Niekedy vidí naraz aj milióny ľudí bez práce počas niekoľkých mesiacov. Dozvedá sa, že v niektorých krajinách sú milióny ľudí nezamestnaných neustále. Hoci by veľmi radi pracovali, no nevedia si nájsť nijakú prácu. Vie, že nie je chybou týchto ľudí, že oni a tí od nich závislí

hladujú. Takisto si všíma, že kapitalisti a priemyselní vlastníci majú presne opačnú skúsenosť. Oni a ich rodiny sa váľajú v peniazoch. Vidí, ako míňajú na jedinú luxusnú vec viac, ako on zarobí za celý rok. V takomto materiálnom prostredí s týmito ekonomickými skúsenosťami sa pracujúci učia, že pokiaľ ide o nich, súčasný spoločenský poriadok nefunguje.

## Proletárski revolucionári

Keď roľník v minulosti čelil vlastným sociálnym problémom, keď cítil silu biča svojho pána alebo ho sužoval hlad, nachádzal útechu v myšlienke, že ho čakajú dobré časy a jeho šťastie príde deň po pohrebe. Dnes však pracujúci neverí v šťastie po smrti a obracia svoju pozornosť na riešenie svojich problémov tu na zemi. Okolo seba vidí nečinnú triedu parazitov, niekedy tretiu alebo štvrtú generáciu bohatých kapitalistických rodín, pričom vie, že ich členovia sa nikdy nepodieľali na nijakej výrobe. Vidí aj nemajetnú triedu ľudí ako on, ktorí vykonávajú všetku užitočnú a produktívnu prácu. Čoraz jasnejšie si uvedomuje, že to sú proletári, námezdní pracujúci, kto uvádza do činnosti výrobné sily, a že všade, zhora nadol, práve jeho trieda udržiava v chode priemyselnú výrobu.

## Organizovanie a emancipácia

V predchádzajúcej generácii sa mohla podstatná časť pracujúcich ešte vždy vzdať práce a skúsiť podnikať. Tie časy sú však dávno preč a pracujúci si to pomaly, ale isto začínajú uvedomovať. Priemysel je dnes natoľko rozsiahly, že si vyžaduje obrovský vstupný kapitál. Dni malých obchodov a individuálneho podnikania sú preč. Poslednú oblasť drobného podnikania – obchodíky a maloobchodný predaj – rýchlo pohlcujú obchodné domy a vzostup systému veľkých obchodných reťazcov.

Práve z takého materiálneho prostredia si pokročilá časť pracujúcej triedy odnáša domov zistenie, že oni ani ich potomkovia nedokážu uniknúť námezdnému otroctvu. Začínajú si uvedomovať, že neexistuje individuálne riešenie ich problému, že ako jednotlivci sú bezmocní a že im nezostáva nič iné ako doživotné námezdné otroctvo, hromadenie miliónov pre nepotrebnú triedu, ktorej jedinou spoločenskou funkciou je hromadenie zisku, úrokov a renty.

Keď pracujúci zisťuje, že jeho problém nevyrieši individuálna akcia, obracia sa ku kolektívnej akcii a organizácii. Vidí, že kolesá spoločenského pokroku sa nedajú zastaviť a veľké priemyselné odvetvia sa nedajú rozdrobiť na malé, individuálne vlastnené obchody. Spoločné vlastníctvo výrobných prostriedkov je jediné riešenie, ktoré nachádza; mlyny, bane a továrne musí vlastniť komunita a spoločnosť.

Kolektívna produkcia, výroba veľkého množstva štandardizovaných výrobkov početnými armádami výrobcov, predstavuje materiálny a ekonomický základ komunistických myšlienok.

Kolektívne vlastníctvo spoločnosťou ako takou je jediným možným východiskom z moderného otroctva. Brána k individuálnemu úniku je teraz zavretá a zatarasená. Iba kolektívnou akciou pracujúcej triedy sa dá svet v celej jeho plnosti presunúť z rúk parazitov do rúk výrobcov a navždy odstrániť chudoba pracujúcich.

Každý inteligentný pracujúci vie, že chudoba nevzniká z nedostatku, ale naopak z nadbytku. Na výrobnom procese nie je nič zlé, je skvelý. Nesprávne je zneužívanie produktov. Iba pracujúci, ktorí jasne chápu svoje ekonomické a materiálne prostredie, dokážu vyriešiť tento odveký problém. A až teraz sú v rámci spoločenskej výroby dostupné prostriedky na jeho riešenie. Prvý krok predstavuje dobytie politickej moci a nastolenie vlády proletariátu. Druhým krokom je zospoločenštenie celého priemyslu.

V boji za tento cieľ stojí pracujúcej triede v ceste mnoho prekážok, v neposlednej rade aj duševný stav pracujúcich. „Tradícia všetkých mŕtvych pokolení zaťažuje mozog živých ako mora," hovorí Marx. Žiaľ, toto platí o pracujúcej triede. Pracujúci sa stále držia mnohých tradícií. Stále v sebe nosia náboženské myšlienky, ktoré patria minulosti, vieru, ktorá vzišla z dávno prekonaných ekonomických a materiálnych podmienok. Vo veľkej miere to samozrejme súvisí s výchovou, ktorej sa im dostalo od vládnucej triedy v rámci tzv. školského vzdelávania.

Materiálne prostredie a meniace sa ekonomické podmienky, ktoré boli pôvodom nových náboženských foriem pre predchádzajúce triedy, však neprinesú nijakú novú náboženskú formu pre moderných pracujúcich.

Na prísľub šťastia po smrti ako odškodného za terajšiu chudobu a trápenie nereaguje moderný proletariát novým náboženstvom, ale mocným politickým hnutím pôsobiacim celosvetovo, ktorého cieľ sa nevzťahuje na život po smrti, ale na život „tu a teraz".

Toto nenáboženské hnutie so svojimi ekonomickými a materiálnymi základmi a politickým a ekonomickým cieľom predstavuje jedinú nádej pre pracujúcich vo svete. Jeho prvé prikázanie znie: „Pracujúci všetkých krajín, spojte sa. Nemáte čo stratiť, iba svoje okovy, a získať môžete celý svet."

# Ako vznikli bohovia

*John Keracher*

Preklad: Jana Dubenová
Jazykové a štylistické úpravy: Michal Tulík, Nadia Hladká, Daniel Drevený
Zdroj: https://www.marxists.org/archive/keracher/1929/how-gods-made.htm

Nakladateľstvo bod zlomu (2015), prvé vydanie
http://nbz.priamaakcia.sk